

Anna Kościółek

KURATOR PROCESOWY DLA DŁUŻNIKA NIEZNANEGO Z MIEJSCA POBYTU

I

Nieznajomość miejsca pobytu strony bądź uczestnika postępowania cywilnego istniejąca już w chwili wszczynania tego postępowania lub też pojawiająca się dopiero w jego dalszym toku nierzadko może się okazać istotnym problemem z punktu widzenia możliwości dochodzenia praw lub też ich obrony w postępowaniu cywilnym. Przypadki takie nie mogą oczywiście całkowicie wykluczać możliwości wszczęcia postępowania lub też jego dalszego prowadzenia, gdyż byłoby to niedopuszczalne w świetle konstytucyjnie zagwarantowanego prawa do sądu. Gwarancja prawa do sądu wyraża się bowiem m.in. w tym, że osoba zainteresowana dochodzeniem swoich praw lub też ich obroną w postępowaniu cywilnym może to uczynić także wobec osoby, której miejsce pobytu nie jest znane. Jednakże wraz z dopuszczeniem prowadzenia postępowania cywilnego w przypadkach faktycznej „nieobecności” jego strony lub uczestnika konieczne jest jednoczesne zagwarantowanie im możliwości obrony swoich praw przed sądem. Dlatego też ustawodawca w Kodeksie postępowania cywilnego w ściśle oznaczonych przypadkach dopuszcza możliwość ustanowienia kuratora procesowego w celu zapewnienia zarówno możliwości dochodzenia praw lub też ich obrony pomimo nieznajomości miejsca pobytu drugiej strony lub uczestnika postępowania, jak i zastępstwa osobie faktycznie „nieobecnej”.

W praktyce kuratorzy ustanawiani są głównie w sprawach toczących się w sądowym postępowaniu rozpoznawczym, przede wszystkim dla nieznanymi z miejsca pobytu pozwanych, a także dla uczestników w postępowaniu nieprocesowym. Należy jednak pamiętać, że problematyka zastępstwa strony albo też uczestnika postępowania nie jest związana wyłącznie z procesem i postępowaniem nieprocesowym, lecz pozostaje aktualna również w postępowaniu egzekucyjnym, w którym otwiera w szczególności możliwość prowadzenia

egzekucji przeciwko dłużnikowi, którego miejsce pobytu nie jest znane, mając tym samym doniosłe znaczenie praktyczne dla przymusowej realizacji świadczeń.

II

Podstawę ustanowienia kuratora dla dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym stanowi art. 802 k.p.c. W świetle tego przepisu można ustanowić kuratora procesowego dla dłużnika, jeżeli tylko miejsce jego pobytu nie jest znane. Nieznajomość miejsca pobytu dłużnika jest więc podstawową przesłanką warunkującą ustanowienie kuratora. Jednakże art. 802 k.p.c., jak i pozostałe regulacje procesowe posługujące się pojęciem miejsca pobytu w odniesieniu do kuratora dla strony lub uczestnika nieznanego z miejsca pobytu nie zawierają definicji wykorzystywanego terminu. Wydaje się, że skoro samo pojęcie pobytu tłumaczone jest jako „znajdowanie się gdzieś”¹, to w odniesieniu do miejsca pobytu należy przyjąć, że jest to miejsce, w którym konkretna osoba się znajduje, a więc faktycznie przebywa, choćby tylko krótkotrwale. W rezultacie nieznajomość miejsca pobytu strony będąca przesłanką ustanowienia kuratora procesowego oznacza brak informacji na temat miejsca, w którym znajduje się określona osoba, a tym samym brak jakiegokolwiek kontaktu z nią. W literaturze zwraca się uwagę, że przesłanka nieznajomości miejsca pobytu ma charakter obiektywny. Nie wystarczy zatem, aby tylko żądający ustanowienia kuratora nie miał wiadomości o miejscu pobytu strony, lecz konieczne jest również, aby miejsce to nie było znane powszechnie, w każdym zaś razie co najmniej kręgowi osób, które zazwyczaj o tym pobycie są poinformowane².

Należy jednak zaznaczyć, że nieznajomość miejsca pobytu dłużnika nie zawsze rodzi potrzebę ustanowienia kuratora w trybie art. 802 k.p.c. Potrzeba taka wydaje się nie zachodzić w postępowaniu egzekucyjnym, do którego doszło już w toku postępowania rozpoznawczego. Kurator procesowy ustanowiony w postępowaniu rozpoznawczym dla osoby, której miejsce pobytu nie jest znane, może bowiem zastępować tę osobę jako dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym, w którym przeciwko niej jako dłużnikowi egzekwowanemu realizowany ma być tytuł egzekucyjny powstały w tym postępowaniu rozpoznawczym. W takich przypadkach obowiązek zastępowania dłużnika spoczywa zatem nadal na kuratorze, który został ustanowiony w postępowaniu rozpoznawczym³. Dzieje się tak, po-

¹ <http://sjp.pwn.pl>.

² E. Wengerek, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 16 września 1961 r. (4 CO 18/60)*, „Orzecznictwo Sądów Powszechnych” 1963, nr 4, poz. 239.

³ Zob. P. Kosyra, *Kurator dla dłużnika nieznanego z miejsca pobytu w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, „Monitor Prawniczy” 2011, nr 14, s. 791; Z. Świeboda, *Komentarz do kodeksu*

nieważ nieznana z miejsca pobytu osoba, przeciwko której realizowany jest tytuł egzekucyjny, już jest zastępowana w postępowaniu rozpoznawczym, w którym tytuł ten powstał, a przepis art. 143 k.p.c. – jak słusznie wskazuje się w literaturze⁴ – nie zacieśnia umocowania kuratora jedynie do postępowania rozpoznawczego. Nie ma również wystarczającego uzasadnienia dla traktowania art. 802 k.p.c. jako wyłącznej podstawy prawnej do umocowania określonej osoby jako kuratora dla dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym. Przepis ten wydaje się służyć szczególnie tym przypadkom, w których konieczność ustanowienia kuratora na potrzeby postępowania egzekucyjnego powstaje już po prawomocnym zakończeniu postępowania rozpoznawczego, z którego wywodzi się tytuł egzekucyjny. Wówczas konieczne jest ustanowienie nowego kuratora, choćby nawet dłużnik był uprzednio zastępowany przez kuratora w zakończonym postępowaniu rozpoznawczym. Spoczywający na kuratorze obowiązek obrony ustaje bowiem – co do zasady⁵ – z chwilą prawomocnego zakończenia tego postępowania.

Artykuł 802 k.p.c. poza przesłanką nieobecności dłużnika nie wskazuje żadnej innej przesłanki warunkującej dopuszczalność ustanowienia kuratora. Nie oznacza to jednak, że nieznajomość miejsca pobytu dłużnika jest jedynym warunkiem determinującym taką możliwość. W literaturze słusznie dominuje pogląd, że art. 802 k.p.c. stanowi *lex specialis* względem przepisów dotyczących instytucji kuratora procesowego, które zawarte są w części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego, tj. art. 143 i 144 k.p.c.⁶ W rezultacie wspomniane przepisy znajdują odpowiednie zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym w zakresie nieuregulowanym w art. 802 k.p.c. (art. 143–147 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). W ten sposób dopuszczalność ustanowienia w postępowaniu egzekucyjnym kuratora dla dłużnika jest uzależniona nie tylko od nieznajomości miejsca jego pobytu, lecz wymaga również uprawdopodobnienia tego faktu oraz zaistnienia konieczności doręczenia pisma procesowego wywołującego potrzebę podjęcia obrony praw dłużnika.

postępowania cywilnego. Część druga. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, Warszawa 2003, s. 134; F. Zedler, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, t. 2, Toruń 1995, s. 148. Odmiennie zob. K. Korzan, *Kurator w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1966, s. 56; K. Flaga-Gieruszyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2011, s. 1300; K. Weitz, *Czy ustanowienie w postępowaniu rozpoznawczym kuratora dla osoby, której miejsce pobytu nie jest znane, rozciąga się na postępowanie egzekucyjne*, „Polski Proces Cywilny” 2012, nr 2, s. 330–331.

⁴ Zob. E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, t. 1, Warszawa 1994, s. 234.

⁵ Zob. J. Jagieła, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007, s. 177.

⁶ Zob. P. Borkowski, *Kurator w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, „Przełęcz Sądowy” 2013, nr 1, s. 10; Z. Świeboda, *op. cit.*, s. 126; E. Wengerek, *op. cit.*, s. 233.

Uprawdopodobnienie nieznajomości miejsca pobytu dłużnika stanowiące przesłankę warunkującą dopuszczalność ustanowienia kuratora w trybie art. 802 k.p.c. należy traktować jako odpowiednie uzasadnienie, uargumentowanie zgłoszonego wniosku dające co najmniej przekonanie o prawdopodobieństwie odnośnie do nieznajomości miejsca pobytu strony, które to przekonanie uzyskiwane jest bez potrzeby zachowania szczegółowych przepisów o postępowaniu dowodowym⁷. Uprawdopodobnienie w postępowaniu cywilnym definiuje się bowiem jako środek zastępczy dowodu w znaczeniu ścisłym, niedający pewności, lecz tylko wiarygodność (prawdopodobieństwo) twierdzenia o jakimś fakcie⁸.

Choć w literaturze podkreśla się, że zastąpienie dowodzenia uprawdopodobnieniem stwarza szerokie możliwości odpowiedniego doboru i wykorzystania środków dla spełnienia ustawowego wymogu uprawdopodobnienia⁹, to jednak spełnienie tego wymagania w przypadku ustanowienia kuratora procesowego w literaturze oraz orzecznictwie ujmowane jest w sposób dość surowy. Wymagane dla ustanowienia kuratora uprawdopodobnienie nie może się w szczególności ograniczać wyłącznie do deklaracyjnych twierdzeń strony, iż nie zna miejsca pobytu strony, dla której żąda się ustanowienia kuratora, lub stwierdzenia, iż nie jest możliwe doręczenie wezwania pod podanym adresem¹⁰. Nie wydaje się również, aby wystarczające dla uprawdopodobnienia były wskazywane w literaturze nieskuteczne próby doręczenia dłużnikowi korespondencji na adres znany wierzycielowi, nawet te znajdujące potwierdzenie w aktach egzekucyjnych¹¹. Podkreślić należy oczywiście, iż decyzja w przedmiocie oceny spełnienia ustawowego wymogu uprawdopodobnienia nieznajomości miejsca pobytu każdorazowo podejmowana jest przez sąd. Do uznania sądu należy więc ocena tego, czy np. wysłana na wskazany przez wierzyciela adres dłużnika korespondencja zwrócona z adnotacją, iż dłużnik nie mieszka pod wskazanym adresem, stanowi wystarczającą przesłankę ustanowienia kuratora. Należy jednak pamiętać, że spełnienie przesłanki uprawdopodobnienia nieznajomości miejsca pobytu powinno być oceniane przez sąd rygorystycznie, głównie z uwagi na praktycznie nieograniczoną możliwość długotrwałych wyjazdów zagranicznych, jak również okresowych pobyków za granicą¹². Ustanowienie kuratora gwarantujące możliwość przeprowadzenia egzekucji znanemu z miejsca pobytu wierzycielowi nie

⁷ Zob. M. Iżykowski, *Charakterystyka prawna uprawdopodobnienia w postępowaniu cywilnym*, „Nowe Prawo” 1980, nr 3, s. 75.

⁸ W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1968, s. 247; J. Jodłowski, Z. Reisch, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979, s. 359.

⁹ T. Żyżnowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2011, s. 507.

¹⁰ K. Korzan, *Kurator...*, s. 125.

¹¹ Zob. P. Borkowski, *op. cit.*, s. 36.

¹² Zob. postanowienie SN z 15 grudnia 2010 r., sygn. II CZ 150/2010, Lexis.pl nr 3878402.

może się bowiem odbywać kosztem ograniczenia możliwości obrony dłużnika, co do którego zgłoszono potrzebę ustanowienia kuratora. Należy więc zachować dbałość w ocenie wymaganych przez prawo warunków tak, aby jego ustanowienie poprzedzała realna próba ustalenia miejsca pobytu strony postępowania, co powinno pozwolić na wykluczenie przypadków nadużywania tej instytucji. Nieznajomość miejsca pobytu odnosi się bowiem do sytuacji, w których miejsca pobytu nie można ustalić przy podjęciu właściwych w danym wypadku starań¹³.

Z uwagi na powyższe wśród środków uprawdopodobniających nieznajomość miejsca pobytu strony najczęściej wymienia się przede wszystkim dokumenty urzędowe uzyskane od odpowiednich organów udostępniających dane, a w szczególności zaświadczenie z Wydziału Udostępniania Informacji Departamentu Spraw Obywatelskich Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji lub inny dokument urzędowy potwierdzający fakt, że obecne miejsce pobytu pozwanego nie jest znane. Do uprawdopodobnienia w miarę potrzeby i dla zapobieżenia ewentualnym nadużyciom można również wykorzystać środki uprawdopodobnienia inne niż wspomniane dokumenty. Należy bowiem pamiętać, że uprawdopodobnienie okoliczności faktycznej może nastąpić nie tylko za pomocą dowodów pisemnych przedłożonych sądowi przez wnioskodawcę, lecz także za pomocą innych dowodów (ze świadków itp.)¹⁴. Konieczne może się więc okazać wykazanie, że wiadomości potrzebnych do doręczenia stronie pisma procesowego nie posiada nie tylko żądający ustanowienia kuratora, lecz nie mają ich także inne osoby, które potencjalnie mogłyby mieć informacje o miejscu pobytu strony, a w szczególności krewni, powinowaci i inne osoby, niekoniecznie bliskie nieznaney z miejsca pobytu stronie (np. sąsiedzi lub administrator domu), które na tę okoliczność można przesłuchać¹⁵. Takie sposoby uprawdopodobnienia wydają się szczególnie potrzebne w przypadkach, gdy dłużnik wyjechał za granicę i nie można ustalić jego miejsca pobytu.

Obowiązek uprawdopodobnienia spoczywa na wierzycielu, który złożył wniosek o ustanowienie kuratora. Nie chodzi oczywiście o obowiązek w sensie cywilistycznym, któremu podporządkowanie się można wymusić, lecz o obowiązek należący do kategorii nieegzekwowlanych powinności, tj. ciężarów procesowych. Ciężary procesowe stanowią powinności, których nie można zrealizować w sposób przymusowy, ale którym dany podmiot musi się podporządkować, jeżeli chce uniknąć niekorzystnego skutku procesowego albo uzyskać korzystny rezultat¹⁶. Obowiązek uprawdopodobnienia okoliczności, że miejsce pobytu

¹³ Zob. postanowienie SN z 16 lutego 2001 r., sygn. I CKN 1301/2000, Lexis.pl nr 7289952.

¹⁴ Wyrok SN z 19 czerwca 1951 r., sygn. C. 398/51, OSN 1951, nr 3, poz. 89.

¹⁵ K. Korzan, *Kurator...*, s. 128.

¹⁶ J. Jankowski, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego. Część I. Postępowanie rozpoznawcze (I)*, „Monitor Prawniczy” 2012, nr 1, s. 11.

dłużnika nie jest znane, jest więc obowiązkiem wierzyciela, ale tylko względem siebie, wypełnianym we własnym interesie, dla własnej korzyści. Nie może on zostać wymuszony przez sąd, a jego zaniechanie powoduje jedynie utratę określonego zysku związanego z takim działaniem¹⁷, który w omawianym przypadku będzie wiązał się z możliwością wszczęcia postępowania egzekucyjnego z udziałem kuratora. Problematyka obowiązku uprawdopodobnienia przedstawia się jednak inaczej w przypadkach, w których kurator powinien być ustanowiony przez sąd z urzędu. Wtedy bowiem wydaje się, że wierzyciel nie ma obowiązku uprawdopodobnienia okoliczności, że miejsce pobytu dłużnika nie jest znane, a ciężar ten spoczywa na sądzie. Konieczność realizacji tego ciężaru powstanie najczęściej w efekcie nieskutecznych prób doręczenia dłużnikowi korespondencji na adres wskazany w żądaniu wszczęcia egzekucji. Sama jego realizacja powinna natomiast sprowadzać się do podjęcia przez sąd próby ustalenia miejsca pobytu dłużnika polegającej na przeprowadzeniu odpowiedniego dochodzenia. Co prawda, w postępowaniu egzekucyjnym nie ma odpowiednika art. 144 § 1 zd. 2 k.p.c., a więc przepisu wyraźnie obligującego sąd do przeprowadzenia dochodzenia w celu ustalenia miejsca zamieszkania lub pobytu dłużnika, jednakże należy przyjąć, że nałożony na sąd obowiązek ustanowienia kuratora z urzędu przesądza jednocześnie o konieczności jego przeprowadzenia. Konieczność taką uzasadnia bowiem wspomniana już potrzeba rygorystycznego oceniania przesłanki uprawdopodobnienia nieznanego miejsca pobytu, dla której niewystarczające wydają się same nieskuteczne próby doręczenia dłużnikowi zawiadomienia o wszczęciu egzekucji.

Kolejny warunek przesądzący o możliwości ustanowienia kuratora procesowego dla dłużnika nieznanego z miejsca pobytu jest związany z koniecznością dokonania względem niego doręczenia pisma procesowego wywołującego potrzebę podjęcia obrony jego praw (art. 143 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Choć w postępowaniu egzekucyjnym wielokrotnie może zachodzić konieczność doręczenia pism, z którymi może się wiązać potencjalna możliwość podjęcia przez dłużnika czynności pozwalających na realizację obrony swoich interesów w tym postępowaniu, to za pismo, o którym wspomina art. 143 k.p.c., uznać można wyłącznie zawiadomienie o wszczęciu egzekucji. Dzieje się tak, ponieważ zastosowanie omawianej instytucji w toku już wszczętego postępowania egzekucyjnego nie jest możliwe. Na dłużnika, który został zawiadomiony o wszczęciu egzekucji, nałożono bowiem obowiązek powiadamiania w terminie 7 dni organu egzekucyjnego o każdej zmianie miejsca swego pobytu trwającej dłużej niż jeden miesiąc (art. 761 § 3 k.p.c.). W razie zaniechania tego obowiązku pismo sądowe pozostawia się w aktach sprawy ze skutkiem doręczenia (art. 136 § 2 w zw. z art. 761 § 3 k.p.c.). O obowiązku tym oraz o skutkach jego zaniechania poucza się dłużnika przy za-

¹⁷ Zob. H. Dolecki, *Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1998, s. 49–50.

wiadomieniu go o wszczęciu egzekucji. Jeżeli więc brak wiedzy o miejscu pobytu dłużnika ma charakter następczy, a więc powstaje w toku już wszczętego postępowania egzekucyjnego, to w takim wypadku nie ma możliwości ustanowienia kuratora procesowego w trybie art. 802 k.p.c., gdyż na skutek zaniedbania obowiązku wynikającego z art. 761 § 3 k.p.c. zastosowanie znajduje doręczenie przez pozostawienie w aktach. W odniesieniu do kuratora procesowego ustanawianego w postępowaniu egzekucyjnym uznać należy zatem, że możliwość jego ustanowienia istnieje wyłącznie na etapie wszczynania tego postępowania i wiąże się z koniecznością doręczenia zawiadomienia o wszczęciu egzekucji. W przypadku kuratora procesowego dla dłużnika nieznanego z miejsca pobytu nieznaną jest miejscowość, o której wspomina art. 802 k.p.c., może więc wyłącznie charakter pierwotny, a więc musi istnieć w chwili wszczynania postępowania.

III

Ustanowienie kuratora procesowego dla dłużnika nieznanego z miejsca pobytu najczęściej wymaga złożenia wniosku przez wierzyciela. Wniosek o ustanowienie kuratora może zostać złożony na piśmie bądź ustnie do protokołu (art. 760 § 2 k.p.c.). Powyższa zasada dotyczy wszystkich tych przypadków, w których egzekucja wszczynana jest na wniosek. Nie znajduje ona zastosowania jedynie w przypadkach, gdy egzekucja ma być wszczęta z urzędu, ponieważ wówczas również kuratora sąd ustanawia, działając z urzędu.

Kwestia tego, kto i w jakiej postaci ustanawia kuratora w trybie art. 802 k.p.c., nie budzi żadnych wątpliwości w przeciwieństwie do ujmowania tej kwestii na gruncie analogicznej regulacji w postępowaniu rozpoznawczym¹⁸. Artykuł 802 k.p.c. – odmiennie niż art. 143 i 144 k.p.c. – wyraźnie powierza bowiem kompetencję do ustanowienia kuratora sądowi. Ten sposób regulacji nie tylko eliminuje potencjalne rozbieżności interpretacyjne, lecz wyklucza również możliwość ustanowienia kuratora przez referendarza sądowego, który posiada analogiczne uprawnienie w postępowaniu rozpoznawczym. Dzieje się tak, gdyż wyraźne wskazanie sądu jako organu posiadającego kompetencję do ustanowienia kuratora w postępowaniu egzekucyjnym wyłącza możliwość odpowiedniego stosowania w tym zakresie przepisów dotyczących instytucji kuratora procesowego, które zawarte są w części pierwszej Kodeksu postępowania cywilnego. Wynikające z art. 144 § 4 k.p.c. uprawnienie referendarza sądowego do ustano-

¹⁸ Zob. J. Bodio [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 204; W. Siedlecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975, s. 260; E. Stefańska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. M. Manowska, Warszawa 2013, s. 303.

wienia kuratora procesowego nie rozciąga się więc na sądowe postępowanie egzekucyjne. *De lege ferenda* należy jednak podzielić formułowany w literaturze postulat rozszerzenia kompetencji referendarzy o możliwość ustanawiania kuratora w postępowaniu egzekucyjnym w trybie art. 802 k.p.c.¹⁹ Opowiadając się za takim rozwiązaniem, należy bowiem podkreślić, że dotychczasowy brak odpowiedniego przepisu, zwłaszcza w świetle regulacji objętej treścią art. 144 § 4 k.p.c., wydaje się jedynie niedociągnięciem legislacyjnym. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby powierzyć omawiane uprawnienie referendarzom sądowym w postępowaniu egzekucyjnym. Wręcz przeciwnie, wydaje się, że wprowadzenie regulacji pozwalającej referendarzom sądowym na ustanawianie kuratora dla dłużnika nieznanego z miejsca pobytu wpisuje się w ogólną charakterystykę tej instytucji, która sprowadza się do odciążenia sądów oraz sędziów od wykonywania zadań o charakterze pozaorzecznym²⁰.

Ustanowienie kuratora zgodnie z art. 354 k.p.c. następuje w postaci postanowienia, gdyż kodeks nie przewiduje w tej kwestii wydania wyroku lub nakazu zapłaty. Postanowienie takie zapada najczęściej na posiedzeniu niejawnym. Należy jednak pamiętać, że sąd w postępowaniu egzekucyjnym może również według swego uznania wyznaczyć posiedzenie jawne w celu wysłuchania stron lub innych osób (art. 766 k.p.c.). Dlatego też nie można wykluczyć wydania takiego postanowienia na posiedzeniu jawnym, do czego może dojść w przypadkach, w których uprawdopodobnienie nieznanomości miejsca pobytu dłużnika w ocenie sądu wymaga wysłuchania stron lub innych osób, które potencjalnie mogłyby mieć informacje o miejscu jego pobytu. Postanowienie w przedmiocie ustanowienia na podstawie art. 802 k.p.c. kuratora dla dłużnika, którego miejsce pobytu nie jest znane, nie podlega zaskarżeniu, nie mieści się ono bowiem w katalogu zaskarżalnych postanowień sądu pierwszej instancji zawartych w art. 394 § 1 k.p.c.

IV

Ustanowienie kuratora należy ogłosić publicznie w budynku sądowym i lokalu wójta (burmistrza, prezydenta miasta), w sprawach zaś większej wagi, gdy sąd uzna to za potrzebne, także w prasie. Dyspozycja nakładającego taki obowiązek przepisu, tj. wspomnianego już art. 144 k.p.c., co do obowiązku publicznego ogłoszenia o ustanowieniu kuratora jest bowiem obowiązująca również w przypadkach ustanawiania kuratora w trybie art. 802 k.p.c.

¹⁹ P. Borkowski, *op. cit.*, s. 36.

²⁰ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustaw – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz ustawy o prokuraturze, druk Sejmu II kadencji nr 1891, s. 1–2.

Ogłoszenie powinno mieć charakter publiczny, co oznacza, że powinno być przeznaczone oraz dostępne dla wszystkich. Powinno ono zostać wywieszane w budynku sądowym, przy czym chodzi oczywiście o budynek stanowiący siedzibę sądu, w którym rozpoznawany jest wniosek o ustanowienie kuratora. Jednocześnie ogłoszenia dokonuje się również w lokalu wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Jeśli zaś chodzi o ten lokal, to ogłoszenie wywiesić należy w lokalu urzędu gminy właściwej ze względu na ostatnie miejsce zamieszkania lub pobytu osoby nieobecnej, a w innych przypadkach – gminy właściwej ze względu na siedzibę sądu, jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej (§ 122 regulaminu urzędowania sądów powszechnych). Z kolei w sprawach większej wagi ogłoszenia dokonuje się także w prasie, jeśli tylko przewodniczący uzna to za potrzebne. Ocena tego, czy fakt ustanowienia kuratora w sprawie kwalifikującej się do kategorii spraw większej wagi ma być podany do wiadomości w prasie, należy zatem do przewodniczącego.

Uregulowania Kodeksu postępowania cywilnego odnośnie do ogłoszenia o ustanowieniu kuratora nie wskazują okresu, przez jaki ogłoszenie to ma być wywieszane, co wpływa na niejednolitość praktyki, w której ogłoszenia wywieszane są jedynie w ściśle określonym terminie (np. na dwa tygodnie lub miesiąc) lub też do czasu prawomocnego zakończenia postępowania toczącego się z udziałem kuratora. W literaturze postuluje się stosowanie w praktyce wywieszania ogłoszenia o ustanowieniu kuratora na czas do prawomocnego zakończenia postępowania, co znajduje uzasadnienie w dążeniu do możliwie najpełniejszego zapewnienia obrony interesów osoby, którą kurator reprezentuje²¹. Choć postulat ten jest formułowany w odniesieniu do instytucji kuratora w postępowaniu rozpoznawczym, to wydaje on słuszny również względem kuratora ustanawianego w trybie art. 802 k.p.c. Do postulatu tego należy się zatem przychylić także w sądowym postępowaniu egzekucyjnym toczącym się z udziałem kuratora, w którym ogłoszenie o jego ustanowieniu powinno być wywieszane do czasu uprawomocnienia się postanowienia kończącego to postępowanie. Należy jednak poczynić jedno oczywiste zastrzeżenie, które odnosi się do przypadków zgłoszenia się do toczącego się postępowania zastępowanej osoby, kiedy to ogłoszenie powinno zostać zdjęte i umieszczone w aktach sprawy z adnotacją o czasie, w jakim było wywieszane.

V

Artykuł 802 k.p.c. nie wyznacza zakresu obowiązków kuratora ustanawianego dla dłużnika, którego miejsce pobytu nie jest znane. Wydaje się jednak, że obowiązki te ujmować należy analogicznie jak w przypadku kuratora ustanawia-

²¹ A. Jasiołkowski, A. Jurzec-Jasiołkowska, *Kurator dla osoby nieznannej z miejsca pobytu w postępowaniu cywilnym – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 4, s. 60.

nego w trybie art. 143–144 k.p.c., co oznacza, że podstawowym i zasadniczym obowiązkiem kuratora jest podjęcie ciężaru obrony praw reprezentowanego²². Realizacja tej obrony powinna stanowić przesłankę przesądzającą nie tylko o możliwości, lecz w świetle konkretnej sytuacji także o obowiązku dokonania określonej czynności procesowej jako wypełniającej ciężar tej obrony. Obowiązki kuratora procesowego ustanowionego w oparciu o art. 802 k.p.c. nie ograniczają się więc jedynie do odbierania zawiadomienia o wszczęciu egzekucji lub innych pism, lecz obejmują również konieczność podjęcia wszelkich czynności zmierzających do zachowania prawidłowego toku egzekucji oraz niezbędnych dla obrony praw dłużnika, którego miejsce pobytu nie jest znane²³. Obowiązki każdego kuratora ustanawianego w trybie art. 802 k.p.c. polegają przede wszystkim na zapewnieniu zastępowanemu dłużnikowi obrony jego praw w przypadkach prowadzenia postępowania egzekucyjnego wobec jego faktycznej „nieobecności”, co sprowadza ich istotę do konieczności korzystania ze środków obrony, które na podstawie obowiązujących przepisów przysługują zastępowanemu dłużnikowi. Kurator powinien w szczególności wnosić środki zaskarżenia (np. zażalenie na postanowienie sądu – art. 767⁴ § 1 k.p.c.; skarga na czynności komornika – art. 767 k.p.c.; zarzuty przeciwko planowi podziału sumy uzyskanej z egzekucji – art. 1027 § 2 k.p.c.; skarga na plan podziału sumy uzyskanej z egzekucji przez zarząd przymusowy – art. 1064¹³ § 2 k.p.c.), jak również wytaczać powództwo przeciwegzekucyjne z art. 840 k.p.c. czy też podejmować inne czynności zastrzeżone dla dłużnika (np. żądanie zawieszenia egzekucji z pozostałej części majątku – art. 799 § 2 k.p.c.; wniosek o zawieszenie postępowania prowadzonego na podstawie orzeczenia, które stało się prawomocne w rezultacie doręczenia dokonanego w trybie art. 139 § 1 k.p.c. – art. 820³ § 1 k.p.c.).

Należy również pamiętać, że w ramach ciężącego na kuratorze procesowym obowiązku podjęcia czynności niezbędnych dla obrony praw zastępowanego dłużnika mieści się także obowiązek podjęcia próby jego odszukania. Co prawda, działania mające na celu ustalenie miejsca pobytu dłużnika muszą zostać podjęte w ramach realizacji wymaganego przez art. 143 k.p.c. obowiązku uprawdopodobnienia tego, że miejsce to nie jest znane, jednakże jak słusznie zauważa się w literaturze, wnioskodawcy może niekiedy zależeć na nieodnalezieniu osoby nieobecnej, co spowoduje, że będzie on podejmował czynności nie tylko nieefektywne i pozorujące próbę odnalezienia, ale także trudne do jednoznacznego zakwalifikowania jako takie przez sąd²⁴. Uzasadnienie takie może

²² K. Korzan, *Kurator...*, s. 96.

²³ A. Marciniak [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do artykułów 506–1088*, t. 2, red. K. Piasecki, Warszawa 2006, s. 700; R. Kowalkowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz*, red. Z. Szczurek, Sopot 2005, s. 273.

²⁴ K.A. Politowicz, *Kurator „procesowy” czy kurator „dla doręczeń” – uwagi na tle art. 143–144 KPC*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 3, s. 137.

oczywiście nie przekonywać w przypadkach ustanawiania kuratora z urzędu, lecz wówczas obowiązek podjęcia próby odszukania zastępowanego dłużnika wydaje się znajdować wystarczające uzasadnienie w realizacji ciężaru obrony praw reprezentowanego. Dążenie do umożliwienia zastępowanemu dłużnikowi uczestnictwa w toczącej się egzekucji z pewnością mieści się w ramach właściwej realizacji obrony jego praw, gdyż to właśnie jego udział jako osoby bezpośrednio zainteresowanej jest najbardziej wskazany z punktu widzenia tej obrony. Dlatego też do katalogu obowiązków każdego kuratora ustanawianego w trybie art. 802 k.p.c. zaliczyć należy obowiązek zbierania informacji dotyczących miejsca pobytu osoby zastępowanej.

Kurator powinien wykonywać obowiązek obrony osoby zastępowanej z należytą starannością. Wydaje się, że właściwe kryterium oceny powinna stanowić należyta staranność w kształcie określonym w przepisie art. 355 § 1 k.c., który odwołuje się do staranności ogólnie wymaganej w stosunkach danego rodzaju. Przyjęte w tym przepisie ujęcie należytej staranności operuje obiektywnym wzorcem wymaganej staranności, co oznacza, że jej poziom nie jest określany w odniesieniu do indywidualnych cech podmiotowych i możliwości konkretnej osoby pełniącej funkcję kuratora procesowego, ale w relacji do zobiektywizowanego miernika staranności, jaki należy przyjąć w sferze realizowania obrony praw osoby nieznannej z miejsca pobytu. Nie oznacza to jednak, że staranność należy oceniać jednakowo w odniesieniu do każdej osoby, która na mocy art. 802 k.p.c. zastępuje osobę nieznaną z miejsca pobytu w postępowaniu cywilnym. Należy bowiem pamiętać, że dopuszczalne jest indywidualizowanie miary staranności w przypadkach, w których obowiązek staranności ogólnie wymaganej w stosunkach danego rodzaju przyjmuje na siebie wybitny specjalista w danej dziedzinie²⁵. Dlatego też pełnienie obowiązków kuratora procesowego przez radcę prawnego lub adwokata wiąże się z koniecznością korzystania przez nich z posiadanej specjalistycznej wiedzy oraz dokonywania czynności, które dla innych osób pozostają niejako „poza zasięgiem”. Niedostosowanie się takiego „profesjonalnego” kuratora do oczekiwanego standardu powinno powodować ocenę jego działania jako niestarannego.

VI

Kurator ma prawo do wynagrodzenia za pełnienie swojej funkcji. Przepisy regulujące ustalanie wysokości wynagrodzenia kuratorów zawarto w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 13 listopada 2013 r. w sprawie określenia

²⁵ Z. Banaszczyk, P. Granecki, *O istocie należytej staranności*, „Palestra” 2002, nr 7–8, s. 21.

wysokości wynagrodzenia i zwrotu wydatków poniesionych przez kuratorów ustanowionych dla strony w sprawie cywilnej²⁶.

Z przepisów rozporządzenia wynika, że wysokość wynagrodzenia kuratora ustanowionego dla strony w sprawie cywilnej nie może przekraczać stawek minimalnych przewidzianych przepisami określającymi opłaty za czynności adwokackie, a w przypadku, gdy kuratorem jest radca prawny – stawek minimalnych opisanych przepisami określającymi opłaty za czynności radców prawnych. Wysokość stawek minimalnych w sprawach nieokreślonych w przepisach, o których mowa wyżej, ustala się, przyjmując za podstawę stawkę w sprawach o najbardziej zbliżonym rodzaju. Ponadto, jeżeli kurator jest podatnikiem obowiązany do rozliczenia podatku od towarów i usług, jego wynagrodzenie podwyższa się o kwotę należnego podatku określoną zgodnie ze stawką tego podatku obowiązującą w dniu orzekania o wynagrodzeniu.

Niezależnie od wynagrodzenia kuratorowi przysługuje także zwrot wydatków przez niego poniesionych w związku z wykonywaniem czynności w danej sprawie z tym zastrzeżeniem, iż wysokość zwrotu nie może przekroczyć kwot wynikających z przepisów w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju.

VII

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie regulują kwestii odpowiedzialności za ewentualne szkody wyrządzone przez kuratora procesowego ustanowionego dla dłużnika nieznanego z miejsca pobytu. Nie ulega wątpliwości, że skoro istota instytucji kuratora procesowego sprowadza się do zabezpieczenia interesów procesowych strony nieznannej z miejsca pobytu, to niewywiązanie się lub nienależyte wywiązanie się z tego obowiązku, o ile prowadzi do powstania szkody po stronie tej osoby, otwiera możliwość dochodzenia przez nią odszkodowania za działania kuratora.

Za podstawę odpowiedzialności cywilnej kuratora należy przyjąć wskazywany w literaturze²⁷ art. 471 k.c., który nakłada na dłużnika obowiązek naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi. Choć autorzy prezentujący to stanowisko nie przedstawiają żadnych argumentów na jego poparcie, to z umiejscowienia art. 471 w Kodeksie cywilnym wynika, że muszą oni zakładać istnienie

²⁶ DzU z 2013 r., poz. 1476.

²⁷ Zob. K. Korzan, *Kurator...*, s. 99; W. Siedlecki [w:] *Kodeks...*, s. 261.

nie odpowiedniego stosunku obligacyjnego pomiędzy kuratorem a osobą zastępowaną. Tylko takie założenie uzasadnia stosowanie w odniesieniu do kuratora procesowego przepisu, który znajduje się w dziale obejmującym skutki niewykonania zobowiązań. Wydaje się, że założenie takie jest prawidłowe, a źródłem stosunku obligacyjnego jest postanowienie sądu ustanawiające kuratora procesowego. Orzeczenia sądowe dotyczące powoływania różnego rodzaju przedstawicieli ustawowych dla obrony praw osób, które z różnych przyczyn nie mogą samodzielnie podejmować właściwych czynności, tworzą bowiem ze skutkiem pozytywnym prawo do reprezentacji, bez którego kurator procesowy nie mógłby występować w postępowaniu cywilnym w imieniu osoby nieznannej z miejsca pobytu²⁸.

Jednocześnie nie można jednak wykluczyć, że niewykonanie lub nienależyte wykonywanie przez kuratora obowiązków wynikających z zastępowania osoby nieznannej z miejsca pobytu, które wywołuje po jej stronie szkodę, może nosić cechy czynu niedozwolonego w rozumieniu art. 415 k.c. Jeżeli postępowanie kuratora względem reprezentowanego dłużnika nosi cechy czynu niedozwolonego, a tym samym zachowanie kuratora może być jednocześnie zakwalifikowane jako delikt i jako niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania, to do jego odpowiedzialności stosować należy regułę wynikającą z art. 443 k.c., który dopuszcza swobodną konkurencję między roszczeniami odszkodowawczymi *ex delicto* i *ex contractu*.

VIII

Podsumowując rozważania dotyczące instytucji kuratora procesowego ustanawianego dla dłużnika nieznanego z miejsca pobytu, podkreślić należy jej szczególne znaczenie tak dla wierzycieli, jak i dla dłużników w postępowaniu egzekucyjnym. Instytucja ta gwarantuje bowiem możliwość wszczęcia egzekucji niezależnie od faktycznej nieobecności dłużnika przy jednoczesnym zapewnieniu mu należytego zastępstwa. Jednakże prawidłowe funkcjonowanie tej instytucji wymaga właściwej interpretacji szeregu wymagań, od których przepisy uzależniają możliwość ustanowienia kuratora oraz ważność tej czynności, jak również należytego ujmowania problematyki jego obowiązków. Kwestie te powinny być oceniane z punktu widzenia dążenia do zapewnienia osobie zastępowanej możliwie najszerszej obrony jej praw w przypadkach prowadzenia postępowania egzekucyjnego wobec jej faktycznej „nieobecności”. Funkcjonowanie omawianej instytucji nie może się bowiem nigdy odbywać kosztem ograniczenia możliwości obrony dłużnika, co do którego istnieje potrzeba ustanowienia kuratora.

²⁸ K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 166.

Streszczenie

Niniejsze opracowanie poświęcone jest analizie wybranych zagadnień związanych z instytucją kuratora procesowego dla dłużnika, którego miejsce pobytu nie jest znane. W artykule podjęto próbę szczegółowego omówienia szeregu wymagań, od których przepisy uzależniają możliwość ustanowienia kuratora oraz ważność tej czynności. Analizie poddano w szczególności: pojęcie miejsca pobytu oraz jego nieznanostki w odniesieniu do dłużnika; wymóg uprawdopodobnienia okoliczności, że miejsce pobytu dłużnika nie jest znane; kwestię konieczności dokonania względem dłużnika doręczenia pisma wywołującego potrzebę obrony jego praw czy też warunek publicznego ogłoszenia o ustanowieniu kuratora. Analizie poddany został również podstawowy obowiązek kuratora procesowego ustanawianego w postępowaniu egzekucyjnym dla dłużnika, którego miejsce pobytu nie jest znane, jakim jest podjęcie ciężaru obrony praw reprezentowanego. Analiza ciążącego na kuratorze procesowym obowiązku nie została sprowadzona wyłącznie do omówienia czynności, które uznane zostały za wypełniające ciężar obrony praw osoby nieznaną z miejsca pobytu, lecz obejmuje również uwagi związane z odpowiedzialnością za ewentualną szkodę powstałą na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania tego obowiązku.

Słowa kluczowe: dłużnik, nieznanostka miejsca pobytu, kurator, obowiązek obrony praw reprezentowanego.

REPRESENTATIVE FOR AN ABSENT DEBTOR

Summary

The following article is devoted to the analysis of selected issues referring to the institution of a representative for an absent debtor. The study includes an overview of a number of requirements that must be fulfilled for a representative to be validly appointed, especially the concept of a place of residence and its unawareness with regard to a debtor, the need to defend the rights of a debtor of unknown residence and its source, i.e. the necessity to serve a procedural writ, substantiation of the fact that the place of residence of a debtor is not known, or the condition of an obligatory public announcement of the appointment of a representative. The analysis also concerns the basic duty of a representative appointed for an absent debtor, i.e. the obligation to undertake the burden of defending the rights of a represented person. Analysis of the duty incumbent upon a representative has not been reduced only to discuss the actions that have been found to fill the burden of defending the rights of the absent debtor, but it also includes remarks referring to the responsibility for possible damage caused as a result of non-performance or improper performance of the discussed obligation.

Keywords: absent debtor, representative, obligation to undertake the burden of defending the rights of a represented person.